
TÜRKÇENİN SON YÜZYILDAKİ DEĞİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN INVESTIGATION ON MUTATION PROCESS OF TURKISH LANGUAGE IN THE LAST CENTURY

Ali ÇİÇEK*

ÖZET

Türkçenin son yüzyıldaki değişim sürecini genel hatlarıyla belirlemeyi amaçlayan bu çalışmanın verilere dayalı olması için 1900'lerin başında Şemseddin Sâmî' tarafından yazılan Kâmûs-i Türkî'deki yabancı asıllı kelimeler tespit edilmiştir. Elde edilen bu verilerle güncel Türkçedeki yabancı asıllı kelime sayıları karşılaştırılmak suretiyle dilimizde meydana gelen değişim süreci, sadeleştirme çalışmaları ve yeni kavramları karşılamada yabancı dilerden kelime alma seçeneğinin Batı dillerine kaydığı ve Doğu dillerinin etkisinin azaldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkçe, değişim süreci, Kâmûs-i Türkî

ABSTRACT

Having aimed to determine the mutation process of Turkish language in the last century with its general outlines, this study was constructed as to determine borrowed words in Kâmûs-i Türkî, written by Şemseddin Sami in the beginnings of 1900, to depend on data. By comparing borrowed words of today's actual Turkish vocabulary and those data obtained from the dictionary, it is aimed to determine the mutation process of the language, the simplification efforts as well as the fact that borrowing from western languages to compensate new concepts increased while the effects of eastern languages decreased.

Key words: Turkish language, mutation process, Kâmûs-i Türkî.

Bu incelemede Türkçeye geçen yabancı asıllı kelimelerin yaklaşık yüz yıllık bir zaman dilimi içerisindeki artan/azalan seyirlerini takip etmek ve bu noktada meydana gelen değişiklikleri, dilin yabancı asıllı kelime varlığı olarak ortaya koyduğu oluşumları ana hatlarıyla tespit etmek amacıyla çeşitli kaynakların yanı sıra özellikle Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-i Türkî'sinden yararlanılmıştır. Bu sözlükte Türkçeye geçen kelimelerin kökenle-

* Yard.Doç.Dr., Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi, acicek24@hotmail.com

ri, kelime anlamları bakımından baştan sona incelenmiş ve madde başı kelimelerin kökenlerine dayalı olarak sayıları tek tek tespit edilmiştir. Bu sözlük yazıldığı tarihte (1901), çeşitli kaynaklarca Türkçenin yaklaşık bütün kelimelerini kapsayan sözlük olarak değerlendirilmiştir. O güne kadar yazılan tek dilli Türkçe sözlüklerin en kapsamlı olması ve kendinden sonra da yazılan sözlüklerden bazılarına kaynaklık etmesi vb. kabulleri göz önünde bulundurulmak suretiyle Kâmûs-i Türkî'de bulunan tüm kelimelerin sözlükteki kriterlere ve açıklamalara göre köken tespitleri yapılmıştır. Bu yapılan tespitlerle TDK'nin 2005 tarihli sözlüğü karşılaştırılmış ve yüz yılı aşkın bir sürede Türkçede kullanılmış ve hâlen kullanılan yabancı asıllı kelimelerin değişen kökenleri değerlendirilmek suretiyle bunların sayıları dikkatli bir biçimde verilmeye çalışılmıştır. Bu sayede özellikle dilde son bir asırda meydana gelen değişikliklere ışık tutması açısından rakamlara dayalı bu çalışmanın yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Kâmûs-i Türkî genel sözlüklerden olup modern sözlükçülüğün temel kaidelerinden sayılan kelimenin kökenini belirtme ilkesini dil tarihimiz ve sözlükçülüğümüz yapılanması içinde derli toplu bir biçimde vermeye çalışan ilk sözlük olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu sözlük 1900'lerin başından bugüne Türkçedeki değişikliklerin tespitinde önemli bir ölçü birimi olarak dikkate alınmak durumundadır. Ayrıca bu özelliğiyle dilin sadeleşme süreci, tarihi ve kelime kökenlerinin tespitiyle ilgili bir karşılaştırma imkânı da sunabilmektedir.

söz varlığındaki Bu çalışmayla Türkçede kullanılan kelimelerin etimolojik gelişim ve değişimlerini tespit etmek amaçlanmış değildir. Çünkü köken çalışması başlı başına genişçe bir dil bilgisi konusu ve faaliyet alanıdır. Bu incelemede ise asıl çalışma konusu ; bu Kâmûs-i Türkî'de bulunan kelimelerin kökenleri itibarıyla tespitini yaparak dile geçen veya dilden, dolayısıyla kullanım alanından uzaklaşan yabancı asıllı kelimelerin seyrini takip etmek, sapmaları belirlemek ve böylece son yüzyıldaki kültürel farklılaşmalara da ışık tutmaktır.

Türkçenin diğer dillerle münasebetini tespit noktasında, öncelikle başvurulması gereken temel kaynaklar olarak kabul edilen ve bugüne kadar hazırlanan gerek tek dilli, gerekse Türkçeyi esas alan çok dilli sözlüklerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Çünkü bir dilde kullanılan kelimelerin tamamını veya belli bir dönemde kullanılan kelime ve deyimleri alfabetik sıraya göre düzenleyen ve anlamlarını veren kitap olarak tanımlanan sözlük (TDK) olmadan diğer dillerle sağlıklı bir münasebet kurmak çok zordur. Bu sebeple dışımızdaki dillerle kelime alış verişini sağlayan sözlükçülüğümüz içerisinde yer alan temel sözlüklerden birkaçı:

Elimizdeki bilgilere göre *Divanü Lûgati't-Türk, Terceman, Kitabü'l-İdrâk li Lisani'l-Etrâk, Bülgatü'l-Müştak fi Lûgat-it Türki ve'l Kıfçak, el Kavâninü'l-Külliyeye li Zabti'l-Lûgati't Türkiyye, et Tufefetü'z-Zekiyye fi Lûgati't-Türkiyye* gibi sözlükler bir yana bırakılırsa, daha sonra hazırlanan sözlükler genellikle Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarını gösteren sözlüklerdir. 1545 Mustafa b. Şemsettin'in yazdığı *Ahterî*, Vanlı Mehmet b. Mustafa (ö.1591)'nın *Sihâh-ı Cevherî*'den çevirdiği *Vankulu Lûgati*, Halepli Şuûri Hasan (ö. 1693)'ın *Ferheng-i Şuûri*'si, İshak Hocası Ahmet (1708)'in Zemahşerî'nin *Mukaddimetü'l-Edeb*'inden çevirdiği *Aksa'l-İreb*'i, Mütercim Asım'ın (ö.1819) Fîruzâbâdî'den çevirdiği *Kamus Tercemesi* ve Fasçadan çevirdiği *Burhan-ı Kaati* gibi. Bunların hemen hiç biri Türkçenin sözlüğü değildir. Esat Mehmet Efendi'nin 1732 tarihinde hazırladığı *lehçetü'l-Lûgaat*'te Türkçe kelimeler esas alınmış Arapça ve Farsça kelimelerin de karşılıkları verilmiştir. (Levend, 1972, ss: 162-163). Sonraki dönemlerde, özellikle 19. yüzyıldan itibaren sözlükler genelde Türkçede kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarını vermektedirler. Özellikle Abdülhamit döneminde Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî* (1306), Ebüzziyâ Tevfik, *lûgat-i Ebüzziyâ* (1306), Mehmed Salâhî, *Kamûs-i Osmânî* (1306-1322), Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî* (1317) sözlüklerini hazırlamışlardır. Bunların yanında, Şemseddin Sâmî'nin meşhur sözlüğü *Kamûs-i Türkî*'nin hazırlanışıyla sözlük anlayışımızda ciddi değişiklikler olmuştur. O, dilde kullanılan kelimeleri kökenlerine bakmaksızın sözlüğüne aldı. Bunun gerekçelerini, bir bakıma modern bir sözlüğün nasıl olması gerektiğini, *Kamûs-i Türkî*'nin önsözünde açıkladı. (Ercilasun, 2007, s: 16). Fakat günümüzde de yalnızca, Türkçede kullanılan Arapça ve Farsça asıllı kelimeleri esas alan sözlükler vardır: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Mehmet KANAR'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* gibi.

Bu çalışmayla çok yakın bir ilişkisi olması sebebiyle kelimelerin köken yapılarını inceleyen etimoloji sözlüklerinden kısaca bahsetmek gerekmektedir. Köken bilgisi çalışmalarıyla, bir dilin tarihî, kültürel yapısı, başka dillerle olan münasebetleri hakkında bizlere ilginç bilgiler sunulmaktadır. Böylece diller arasındaki, bağlantıların alıcı ve verici diller arasında değişim sürecinin ve buna dayalı olarak bir dilin sözcüklüğü ve cümle bilgisinde diğer dillerin etkisi daha iyi anlaşılabilir. Türkçeyi merkeze koyan, dilin sözcüklüğü içindeki öğeleri esas alan ve filolojik çalışmalar içerisinde en zor ve en fazla emek isteyen köken bilgisi çalışmalarıdır. Dilimizdeki birçok kelimenin kökeni unutulduğu hâlde ya da sözcükte zaman içerisinde ciddi değişiklikler olduğu zaman kelimenin anlaşılması, tanınması zorlaşır ve kelime dilin temel unsuru veya tamamen yabancı bir unsur olarak kabul edilebilir. Kelime kökenlerinin araştırılmasında bazen bir kelimenin kökeninin

yerli bir kökten veya yabancı asıllı bir yapıdan geldiği, takibinin zor olacağı bir biçimde değişikliğe uğradığı görülmektedir. (AKSAN, 2006: 15). Bu cümleden hareketle Türkçenin etimolojik sözlüklerinden de birkaç örnek vermek gerekmektedir: Türkçenin ilk etimolojik sözlüğü Armin Vambéry tarafından 1877'de Türk-Tatar dillerinin *Etimolojik Sözlüğü* adı altında hazırlanmıştır. Bir diğer sözlük ise yalnızca tarihi değeri olduğu ifade edilen ve Bedros Kedresteciyan tarafından 1912 yayımlanan *Dictionnaire Etymologique de la Lanque Turque* (Türk Dilinin Köken Bilgisi Sözlüğü) isimli sözlüktür. İsmet Zeki Eyuboğlu'nun aynı şekilde değerlendirilen *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü* de etimolojik sözlüklerdendir. Bu sahada Martti Ränäsen'in *Versuch eines etymologischen Wörterbuches der Türkischen Sprachen* (Helsinki 1969. XVI+533 s. Lexica Societatis Fenno-Ugricae, 1,2) eseri bilim adamlarının dikkatini çeken bir sözlüktür. (Eren, 1999, Ön Söz). Hasan Eren'in Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü bu alandaki sözlüklerin en bilinenleridir. Ayrıca Türk Dil Kurumunun 1973 tarihinde yaptığı bir çalışmayla *Türkiye Türkçesinin Tarihsel Sözlüğü, Örnek* adı altında yapılması düşünülen bir etimoloji sözlüğünü tanıtmıştır (Ölmez, 1998, s: 181). Ayrıca bu konuyla ilgili olarak, Sir Gerard Clauson'ın, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford, 1972, isimli sözlüğünden de bahsedilebilir.

Bilindiği üzere bir toplumun, bir devletin diğer toplumlarla, devletlerle hiçbir münasebeti olmadan varlığını sürdürmesi çok zor olduğundan hemen her toplumun ve devletin başkalarıyla ticari, sosyal, kültürel ve özellikle dile ilgili karşılıklı bağları bulunmaktadır. Bu bağlar özellikle dil alanında bazen yerli unsurlar gibi karşımıza çıkmaktadırlar. Bazen de henüz dile yerleşmemiş, dilin ses özelliklerine uymayan ve yabancılığını her vesileyle belli eden hâlen kullanmakta olduğumuz, üstelik de çoğunlukla tek karşılık olarak görülen lokomotif, tren, spor vb. kelimelerdir. (AKSAN, 2006, s.17) Ayrıca başka dillerden alınan bazı kelimeler alındıkları dilden farklı anlamlarda da kullanılabilirler: Arapça *şafak* kelimesi ait olduğu dilde güneşin batışı iken Türkçede güneşin doğuşu, *peş* kelimesi esasen ön olarak kullanılırken Türkçede *arka* anlamında kullanılmaktadır. Böylece Türkçe diğer dillerden aldığı kelimeleri ses, yapı vb. yönlerden çeşitli Türkçeleştirirken anlam yönünden de değişikliğe tabi tutmuştur. Zaten Türkçeye geçerken Türkçeleşmeyen kelimelerin dilde tutunma şansları yoktur (Ergin, 1999, s: 162).

Türkçenin tarihî seyri içerisindeki kelime alışverişlerine baktığımızda Köktürk yazıtlarında yabancı asıllı kelimelerin pek az olduğu görülür. Yerleşik hayata geçiş olarak kabul edilen Uygur döneminde Sanskritten, Çince, Soğdca ve daha başka dillerden geçme % 2 ile % 5 arası ya-

bancı kelime bulunmaktadır. İslamiyet'in kabulünden itibaren Türkçedeki yabancı unsurlar eserden esere farklılık göstermek üzere artmıştır. Kutadgu Bilig'de % 1.9, Atebetü'l-Hakayık'ta % 20, Yunus Emre'de % 13 bazen % 22'ye kadar artar. Yabancı unsurlar Baki'de % 65, Nefi'de % 60, Nabi'de % 54'ür. (Aksan, 2006: 128). Anlaşıldığı üzere 16. yüzyıldan itibaren Arapça ve Farsçanın, özellikle Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisi çok olmuştur. Bunun en önde gelen sebebi ise İslam uygarlığının bilim dilinin Arapça olmasıdır. Ayrıca Arapçanın din bilimlerinin dışında tıp ve fıkıh alanında da etkisi büyüktür. Bu alanlarda, özellikle din alanında yapılan tercüme, şerh ve taliklerde bilim terimlerinin birçoğu Türkçeye geçmiştir. (Levend, 1972: 68). 13-15. yüzyıllarda Anadolu'da gelişen Türkçede de aynı durum görülmektedir. Herhangi bir işlevi olmadığı hâlde Türkçe kelimelerin yanına, yerine göre Arapça ve Farsça karşılıklar da kullanılmaktaydı: *us-akıl*, *deniz-derya* gibi. Ancak Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan yabancı asıllı kelimelerin oranı çok yüksek değildi. Bu dönem Türkçesinde binlerce kelime ciddi değişikliğe uğramadan varlıklarını sürdürmüştür. Orta Asya Türkçesinde kullanılan kelimeler Eski Anadolu Türkçesinde de yer almıştır. Ancak XIII. yüzyıldan başlayarak Anadolu'da oluşan Farsça ve Arapça hâkimiyetine karşı Oğuz Türkçesi bağımsız bir mücadele vermiştir. Daha sonra Türkçe adı Eski Anadolu Türkçesi devresi olarak adlandırılan XIII.-XV. yüzyıllar arasında yazı ve edebiyat dili olma yolunda önemli gelişmeler göstermiştir. Osmanlı Türkçesi döneminde, özellikle 16.yüzyıldan itibaren Arapça ve Farsça unsurlar Divan Edebiyatı başta olmak üzere pek çok alanda yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Mesela Divan Edebiyatı temsilcilerinden Baki'nin % 65, Nefi'nin % 60 vb. ödünç kelime kullandıkları görülmektedir.

Yaklaşık aynı dil yapısının 19. yüzyılın ilk yarısında da devam ettiği görülmektedir. Bu durum Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle farklı bir kültür muhitine yönelmeye başlanması sonucu Batı'da kullanılan bazı kavramlar Türkçeye girmeye başlamıştır. Ancak bu dönemde de ödünç kelime kullanımı Namık Kemal'de % 62, Şemsettin Sami'de % 64, Ziya Gökalp'te % 55'tir (Aksan, 1977: 346) Bu hususla ilgili olarak Kamile İmer'in aktardıkları da paralel değerlendirmeler ihtiva etmektedir: Türkçeye İslamiyet'in etkisiyle daha o dönemlerde Türkçenin ilk sözlüğü sayılan *Divanü Lûgat-it Türk*'ün Arapça ile kaleme alınmasından sonraki yüz yıllarda yazılan bazı eserlerde Arapça ve Farsçanın etkisi görülmektedir. Örnek: Edip Ahmed B. Mahmud Yükneki'nin eserinin adı Arapçadan alınma *Atabetü'l-Hakayık*'tir. Buna rağmen bu dönem için Türkçede yabancı unsurlar yönünden fazla bir karışıklık yoktur (İMER, 1998 s: 37.)

Diğer taraftan Türkoloji, doğuya ait disiplinler arasında yeni şekillenen bir bilim dalıdır. Daha çok İslamî anlayıştan ortaya çıkmaktaydı. Yalnız

bununla ilgili var olan binlerce el yazması ve arşiv dokümanı ne sadeleştirildi, tercüme ne de tasnif edildi. Çünkü bu uzun bir çalışma ve sabır isteyen bir hazırlık gerektirir. Türkçenin kaynakları yalnızca Türkçe unsurlar taşımamaktadır. Fakat Türkler tarafından konuşulan dillerden alınan kelimelerin olmasının yanında gerek savaştıkları gerekse diplomatik ilişkide buldukları Araplar, Soğdlar, Çinliler, Farslar, Ermeniler, Semitik kaynaklardan yararlanmışlar, Yunan, Latin tesirinin yanında diğer bazıları da az da olsa bir miktar tesir etmişlerdir. Son olarak Moğolistan'da (Bugut) yapılan bir kazıyla Türk tarihiyle ilgili çok önemli verilere ulaşılmıştır. Yazılı kaynakların yetersizliği sözlü bilgilerin de için içine katılmasına vesile olmuştur (Jean-Paul Roux, 1984: 17)

Yukarıda ifade edildiği üzere bir dildeki kelimelerinin kökenlerini tam olarak ve her zaman doğru bir biçimde ortaya koymak elbette ki çok zordur. Çünkü sözlük yapıcılarının eserlerini ortaya koyarken ulaştıkları kaynaklar birbirinden farklı olabilmektedir. Bu durum kelime kökenlerinin tespitinde az da olsa bazı farklılıkları beraberinde getirmektedir. Bunun örneklerini genel bir sözlük olmasına rağmen incelediğimiz Kâmûs-i Türkî'de görmekteyiz. Şemseddin Sâmî sözlüğüne önceden hazırlanan sözlüklerde olduğu gibi Arapça ve Farsçadan yeni kelimeler aktarmak yerine önceden kullanılanları almakla yetindiğini ifade etmektedir. Onun, yapmış olduğu bazı köken değerlendirmeleri, genel sözlükten çok kısmen köken bilgisi sözlükleri için uygulanan bir yöntemle benzemektedir. Genel sözlüklerde kelimelere verilen anlamlar önceliklidir. Bu noktada Kâmûs-i Türkî'de fazla sayılabilecek tespitler bulunmaktadır. Ancak, Kâmûs-i Türkî'nin bu tür özellikleri o güne kadar yapılan sözlükler içinde özel bir yere sahip olması bu tür farklı açıklamaları gerekli kılmıştır. Şemseddin Sâmî belirttiği bazı kelime kökenleri TDK'nin TS'si ve bazı sözlüklerin tespitlerinden farklı olabilmektedir. Bunlardan birkaçı aşağıya alınmıştır :

Ahır TS'de Far. kökenli, Hasan Eren de Far. asıllı, Kâmûs-i Türkî'de bu kelime (*âhûr*) Türkçe asıllı olup Farsçayada buradan geçtiği kaydı bulunmaktadır. Kamus-i Türkî'de yabancı asıllı kelimelerin kökenlerinde tereddüt varsa ödünç dilin yanına ? işareti konulmuş: Örneğin; *armoz* (Rumca ?). Şemseddin Sâmî, bazen başka dillerden gelen kelimelerin ait oldukları dillere de diğer dillerden geldiği açıklamasını vermektedir: Arsenik (Yunan'dan Fransızcaya). Larousse'da ve TDK sözlüğünde bu kelimenin kökeni Fransızca olarak belirtilmiştir. Kökeni farklı olarak kaydedilen kelimelerden biri de *afyon*: Bu kelime TDK'de Ar. asıllı olarak kaydedilirken Kamus-i Türkî'de Lat., Larousse'da Lat. asıllı olarak alınmıştır. Aynı şekilde *Ambar* (anbar) Kâmûs-i Türkî'de (Ar.) ele alınmış ancak bir genel sözlük için fazla sayılabilecek köken açıklamalar verilmiştir: Farisiden muarreb (kökeni bir

dile ait değilken zamanla o dile ait olması gibi) olup cemi değildir. Cemisi *anabir*, *anbarat* gelirse bizce müstamel değildir.) Bu kelime TS'de ve H.EREN'de Far. kökenli olarak işaretlenmiştir. Kökeni farklı olarak işaretlenen kelimelerden biri de *İsrafil* (İbranice)'dir, TDK'de Arapça asıllı.

Yanlış sayılabilecek köken tespitleri de bulunmaktadır: *Banka* kelimesi için İtalyancadan alınmasının yanlış olduğunu zira İtalyancada *banco* şeklinde geçtiğini, bu durumda kelimen Fransızcadan geldiğini ifade etmektedir, halbuki Fransızca Larousse sözlüğü kelimenin İtalyanca *bancadan* geldiğini kaydetmektedir.

Şeker kelimesi Kâmûs-i Türkî'de Far. > Ar., TDK'da Far. asıllı, Larousse'da (İtalyanca, Arapçadan gelme) ve Bordas'da Ar. *sukkar* > orijinali Hintçe.

Fistan : Kâmûs-i Türkî'de Arnavutça, Eren'de Rumca yoluyla İtalyancadan +Arnavutça TS'de köken belirtilmemiş.

Parsa kelimesi Kâmûs-i Türkî'de İt., TDK'de Far. / *pasaport* kelimesi Kâmûs-i Türkî'de İt., TS'de Fr., H.E'de it / *patlıcan* kelimesi Kâmûs-i Türkî'de Far., TS'de Ar. / *tramvay* kelimesi Kâmûs-i Türkî'de İng., TS'de Fr. / *termometre* kelimesi Kâmûs-i Türkî'de Yun., TS'de Fr./ *tiyatro* kelimesi Kâmûs-i Türkî'de Yun., TS'de İt. / *cilve* kelimesi Kâmûs-i Türkî'de Ar., TS'de Far. / *haziran* kelimesi Kâmûs-i Türkî'de Sür., TS'de Ar. / *despot* kelimesi Kâmûs-i Türkî'de Yun., TS'de Fr. / *deste* kelimesi Kâmûs-i Türkî'de Far., TS'de köken belirtilmemiş. H.E.'de Far. / *denk* kelimesi Kâmûs-i Türkî'de İng., TS'de köken belirtilmemiş. / *diploma* Kâmûs-i Türkî'de Yun., TDK'de Fr. / *şubat* Kâmûs-i Türkî'de Sür., TS'de Ar. / *salata* Kâmûs-i Türkî'de Fr., TS'de İt. / *masa* Kâmûs-i Türkî'de Yun., TS'de Fr. Köken tespitlerinde karşılaşılan zorluklarla ilgili bir fikir verebilmesi düşüncesiyle bu örneklerle yetinilmiştir.

Kamûs-i Türkî'nin yazımına kadar Türkçenin yabancı dillerle olan kelime alışverişi doğru dürüst kayıt altına alınmamıştır. Türkçenin bu tarihten sonraki kelime alışverişlerindeki seyrine bir ışık tutması açısından Kamûs-i Türkî'deki kelimelerin kökenlerine göre dağılımları sayısal olarak aşağıda verilmiştir:

Türkçe	12 545
Arapça	9 795
Farsça	3 241
Fransızca	233

Yunanca + Rumca	207
İtalyanca	280
İngilizce	27
Latince	12
Almanca	5
Arnavutça	5
Macarca	5
Slavca	5
İspanyolca	4
İbranice	3
Lehçe	3
Hintçe	2
Ruşça	2
Süryani	2
Bulgarca	1
Cince	1
Ermenice	1
Katalanca	1
Portekizce	1
Romanca	1
Türkmence	1
Toplam kelime sayısı:	26 390

Yukarıdaki listede görüldüğü üzere Kâmûs-ı Türkî’de kayıtlı kelime sayısı 26 390’dır. Bu sözlük basımından bugüne kadar geçen süre içinde değerini hâlâ muhafaza etmekte ve Türk dili ve edebiyatı alanıyla ilgili bilimsel çalışmalarda çok önemli bir kaynak olarak kullanılmaktadır. Listede verilen kelimeler tespit edilirken Sözlük’te madde başı olarak kullanılan tüm kelimeler tek tek sayılmıştır. Kelimelerin sayılarının belirlenmesinin yanında ayrıca kelimelerin özellikle kökenleri de göz önüne alınmıştır. Bu incelemeye temel teşkil etmesi bakımından yine Sözlük’te bulunan tüm kelimelerin ister Türkçe asıllı olsun isterse başka dillerden Türkçeye geçen geçmiş olsunlar- kökenleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Dilimizde kullanılan yabancı asıllı kelimelerin hangi dillerden geldiği ve Türkçedeki kullanımları öncelikle sözlüklerden, özellikle de kelime kökenlerini veren köken bilgisi sözlüklerinden yararlanılmak suretiyle değerlendirilmiştir. Ayrıca bu çalışma yapılırken yukarıdaki kelime dağılımı listesine göre öncelikle Arapça, Farsça ve Fransızca sözlüklere de müracaat edilmiştir.

İncelenen Kâmûs-ı Türkî’de yabancı asıllı kelimeler 25 farklı dilden (Rumca-Yunanca tek başlık altında) Türkçeye geçmiştir. Türkçe olarak ka-

bul edilen kelimelerin tespitinde sözlükte uygulanan metot gereği yapım ekleri eklenen kelimeler, TDK'nin Türkçe Sözlük'ünde de olduğu gibi, Türkçe kelimeler olarak kabul edilmişlerdir: *Vefadarlık, sebilci, sepetlik* gibi. Sözlükte bu tür örneklerin sayısı çoktur. Bu da Türkçede yapım ve az da olsa bazı işletme eklerinin gerek Türkçe kök ve gövdelere gerekse başka dillerden gelen kelimelere, -zaten başka dillerden gelen kelimelerin tamamı kök kelime olarak kabul edilmektedir- eklenmek suretiyle yeni kavramlara karşılık olarak ortaya çıkmaktadırlar. Ancak her dilde olduğu gibi Türkçede de başka dillerden alınan kelimeler dilin kurallarına ve ses yapısına uydurularak alınmaktadır.

Ayrıca Türkçe başka dillerden aldığı kelimelerde tasarrufta bulunmuştur. Mesela Türkçede kullanılan *ihsas, ihtisas, müdrir* kelimeleri Arapçada yoktur (Yetiş, 2005:970). Diğer taraftan Genellikle çoğu dilde olduğu gibi Türkçe de başlangıçta yabancı kelimelere açık değildi. Mesela İslamiyet'in ortaya çıkışında dini terimlerin başka dillere yaptığı etki Uygurcada görülmemektedir (Yetiş, 2005, s: 1013]. Tanzimat'la beraber Türkçeye geçen yabancı asıllı kelimelerin seyrinde sapmalar olmuştur. Bu noktada çeşitli tespitler bulunmaktadır: Bunlardan sadece bazı görüş sahiplerinin görüşlerinden biri şudur: 1871 tarihinde Basiret gazetesinde Ahmet Mithat Efendi'nin *Ehemmiyetli Bir Lâhiyadır* imzasız bir yazısında “Arabça ve Farsçanın ne kadar izafetleri ve sıfatları varsa kaldırıversek, yazdığımız şeyleri bugün yedi yüz kişi anlayabilmekte ise yarın mutlaka yedi bin kişi anlar.” demektedir (Levend, 1972: 123). Türkçeye geçen kelimelerin miktar olarak belirlenmesinde de kaynaklar arasında kısmen de olsa birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Aşağıdaki listede 26 Aralık 2006 tarihi itibarıyla güncellenen sayfada Türkçeye geçen yabancı asıllı kelimelerin sayıları verilmektedir:

Hâlen Türkçede kullanılan yabancı asıllı kelimelerin listesi (TDK Güncel Sözlüğüne göre) aşağıda verilmiştir:

Arapça	6.459	Rumca	31
Fransızca	5.180	Bulgarca	19
Farsça	1.361	Macarca	19
İtalyanca	610	Moğolca	13
İngilizce	456	Japonca	9
Yunanca	425	İbranice	7
Almanca	95	Portekizce	3
Latince	77	Fince	2
Rusça	44	Arnavutça	1
Ermenice	40	Korece	1
İspanyolca	34	Soğdca	1
		TOPLAM	14.887

(<http://tr.wiktionary.org/w/index.php?title=Dizin:Yabanc>)

Ayrıca yukarıdaki listenin dışında <http://www.teknove.com>'daki 04.11.2011 tarihli veriye göre; Türk Dil Kurumunun güncel Türkçe sözlüğünde bulunan 111 bin 27 kelimenin 14 198'nin Türkçeye geçen yabancı asıllı kelime olduğu kaydedilerek dağılımları verilmiştir. Verilen bu dağılım yukarıdaki verilerle uyumaktadır. Aradaki farklılıklar birkaç rakamla değişiklik göstermektedir.

SONUÇ

Bir dilin söz varlığını tespit etmek için en öncelikli çalışmalardan biri, belki de o dile geçen yabancı asıllı kelimelerin mevcudunu belirlemektir. Ancak bu çalışma dil çalışmaları içindeki en zor olanlarından biridir. Çünkü bunun için yeterli bilgi ve belgeye ulaşmak gerekmektedir. Yukarıda görüldüğü gibi Kamûs-ı Türkî'den alınan bazı karşılaştırmalı kelime örneklerinde kısaca belirtilmeye çalışıldığı üzere sağlıklı bir tespit için çok çeşitli kaynaklara ve sağlam bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu şekilde hazırlanacak kö-

ken bilgisi çalışmalarıyla Türkçeye geçen yabancı asıllı kelimelerin belirlenmesi daha netleşecektir.

Kamûs-ı Türkî'de kayıtlı yabancı asıllı kelimelerle güncel olarak kullanılan yabancı asıllı kelimelerin dağılımı ve toptan kelime sayılarına göre karşılaştırmalı durumları şu şekildedir:

Kamûs-ı Türkî'de kayıtlı olanlar			Güncel Türkçe Sözlük'te	
	Kelime s.	Y.oranı	Kelime s.	Y. Oranı
Türkçe	12 545	% 46,58	96.140	% 86,59
Arapça	9.765	% 37,11	6.459	% 5.81
Farsça	3.241	% 12,28	1.361	% 1,22
Fransızca	233	% 0,88	5.180	% 4,66
İngilizce	27	% 0,1	456	%41

Listeyi uzatmamak için sadece bu dört yabancı dilden geçen kelimeler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Zaten Türkçeye geçen yabancı asıllı kelimeler sıralamasında bu dört dil diğerlerinden öndedir. Hâlen Türkçede kullanılmakta olan yabancı asıllı kelimelerin tespitinde elimizde bulunan üç kaynak içerisinden yukarıdaki listeyi veren kaynak tercih edilmiştir. Bu karşılaştırma incelenirken Kamûs-ı Türkî'de kayıtlı 26 390 kelimedenden Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce asıllı kelimelerle 110.000'i aşkın TDK'nin sözlüğünde bulunan ve bu dört dilden geçen kelime sayıları her iki sözlüğün genel toplamı içinde düşünülerek ele almak ve Türkçede yüz yılı aşkın bir sürede söz varlığında meydana gelen değişiklikleri bu dört dildeki artışlar/azalmalar göz önüne alınarak değerlendirmek daha uygun olacaktır. Bu değişiklik Dil İnkılabı'yla konulan hedefler dahilinde dilin işleyişine uymayan pek çok kelime atılmak suretiyle yerlerine yeni karşılıklar konularak Türkçeleştirme alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. (Korkmaz, 1995, s. 914). 1900'lerin başında genel Türkçede kayıtlı kelime sayısı bugünkü kelime sayısını karşılaştırmak suretiyle dilin kazandığı kelime hazinesini daha iyi değerlendirebiliriz. Ayrıca yukarıdaki tespitler, bize son yüz yılda sürede Türkçenin Arapça ve Farsçadan kelime almayı durdurarak hatta mevcutların bir kısmını atarak batı dillerinden çoğu kere zorunluluk dahilinde bazen keyfi olarak kelime aldığını göstermektedir. Ayrıca Kâmûs-ı Türkî'deki yabancı asıllı kelime sayısı 13.845 (% 53,42) iken bu rakam bugün 14.800 (yaklaşık % 16,50) bin civarındadır. Bu sayı ve oranlar göz önüne alındığında yüzyılı aşkın bir sürede dilimizdeki sadeleşme ve Türkçeleştirme alanında önemli gelişmeler olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (2006). Türkçenin Sözcük Sözlüğü, 4. Basım, Engin Yay., Ankara.
- AKSAN, D. (1977). Köktürkçeden bugüne Türkçe Ödünçlemeler üzerine bir Sözcük İstatistiği Araştırması, Türk Dili XXXVI/313.
- Devellioğlu, F. (2010). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 26.Baskı, Aydın Kit. Yay., Ankara.
- Dictionnaire Du Français Vivant Bordas, Paris, 1972.
- Ercilasun, A. B. (Editör) (2007). Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yay., Ankara.
- Eren, H. (1999). Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, 2.Baskı, Bizim Büro Bas. Evi, Ankara.
- Ergin, M. (1999). Üniversiteler İçin Türk Dili, Bayrak Yay., İstanbul.
- Güneş, K. (2010). Arapça-Türkçe Sözlük, Mektep Yay., İstanbul.
- İmer, K. (1998). Türkiye dil planlaması: Türk Dil Devrimi, Kültür Bakanlığı, Ank.
- Korkmaz, Z. (1995). Cumhuriyet Devrinde Türk dilindeki Gelişmeler, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C.1, TDK Yay.: 629, Ankara.
- Jean-Paul Roux. (1984). Histoire des Turcs, Librairie Arthème, Fayard.
- Levend, A. S. (1972). Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Baskı, TDK Yay., Ankara.
- Ölmez, M. (1998). Etimolojik Sözlükleri, Kebikeç, sayı 6, Ankara.
- Petit Larousse, Librairie Laousse, Paris, 1960.
- Şemseddin Sâmî, Kâmûs-i Türkî, 1901 İstanbul,
- Türkçe Sözlük (2005), TDK, Ankara.
- Yetiş, K. (2005). Atatürk ve Türk Dili 3-II, TDK, Ankara
- <http://tr.wiktionary.org/w/index.php?title=Dizin:Yabancı>

* * * *